

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียน
ในโรงเรียนวิสุทธิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1

**Creating a Learning Process Applying Tripitakato Develop
Students in Buddhist Denominational School
Under UdonThani Primary Educationnal
Service Area Office 1**

วิทยา ประวะโช¹ และ โสวิทย์ บำรุงภักดิ์²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

VitthayaPravakho¹ and SowitBamrungphak²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Khonkaen Campus, Thailand

Email : wittaya.jg@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวิสุทธิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต 1 นี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา 2) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนโรงเรียนวิสุทธิพุทธในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวิสุทธิพุทธ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 วิธีการดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การตรวจสอบเอกสาร การสังเกต และสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่ารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา คือ หลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบผลสำเร็จและเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ มีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) อธิศีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม 2) อธิจิตตสิกขา

คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ และ 3) อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนนั้น ทางพระพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการสร้างและพัฒนาที่ทำให้นักเรียนพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพหลักทั้ง 3 ประการนี้เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม ตัวการฝึกที่จะให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขา ตัวชีวิตที่ดีงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็เป็นมรรค 8

แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 มี 2 แนวทาง คือ 1) แนวทางพัฒนาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธ กลุ่มตัวบ่งชี้ใดที่ดำเนินการได้ครบถ้วนตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธแล้วสถานศึกษาต้องรักษาให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป กลุ่มตัวบ่งชี้ใดที่ยังมิได้ดำเนินการต้องจัดดำเนินการให้มีขึ้น และให้นำแนวทางพัฒนาที่นำเสนอไว้ในด้านกายภาพ ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร ด้านกิจกรรมประจำวันพระด้านการส่งเสริมวิถิพุทธ และด้านการเรียนการสอนมาใช้เป็นแนวทางพัฒนาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธ 2) แนวทางพัฒนาด้านคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ให้นำแนวทางพัฒนาตามมาตรฐานที่นำเสนอไว้ในด้านคุณภาพผู้เรียน ด้านการจัดการศึกษาด้านการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ด้านอัตลักษณ์ของสถานศึกษา และด้านมาตรการส่งเสริมมาใช้เป็นแนวทางพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

ความสำคัญ: การสร้างกระบวนการเรียนรู้; หลักไตรสิกขา; นักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธ

Abstract

The aims of this research were: to study 1) a model and learning process applying Tripitaka of Buddhist. 2) creating a learning process applying Tripitaka to develop students in buddhist denominational school under UdonThani primary educationnal service area office 1 and 3) guidelines of learning development applying Tripitaka of Buddhist denominational school students under UdonThani primary educational service area office 1. The research methodologies used were document studies, observation, and interview. Data analysis was done by description.

The results were as follows: Model and learning process applying Tripitaka of Buddhist are the three principles of training . The Tripitaka contains morality; good behavior training, mentality; mental

goodness training, wisdom and understanding the cause of everything. The Tripitaka consists of Adhisilasikkha, training in morality, Adhicittasikkha, training in higher mentality and Adhipanna-sikkha, training in higher wisdoms.

Creating a learning process applying Tripitaka to develop students is to develop learners to the growth both in behavior, the mind and intelligence to the person completely. It can benefit for themselves and the society of their lives. By using the principles of the Tripitaka, the sikkha training in Tripitaka is to develop the people to have education which is the Threefold Training, means training in morality, concentration and wisdom. The Threefold Training can be classified according to the content of Atthangika-magga i.e. the Noble Eightfold Path i.e. bodies of doctrine. Two guidelines of learning development applying Tripitaka of Buddhist denominational school students under Udon Thani primary educational service area office 1 were found as follows; 1) development methods on identity of the Buddhism Oriented School were found that the schools must sustainably continue to develop those identities' indicators which were accomplished; the schools must take action those identities' indicators which have not been done by utilizing the proposed development ways i.e. the physical aspect, the behaviors aspect of students, teachers, and administrators, the aspect of the Buddhist holidays' activities, the promotion aspect of Buddhist way of life, and the aspect of learning and teaching; 2) development methods on educational administration quality of the educational institutions can be operated by utilizing the proposed development methods in various aspects i.e. the aspects of learners' quality, educational management, learning society construction, educational institution identities, and promotion measures.

Keywords: Creating a Learning Process; Tripitaka; Students in Buddhist Denominational School

บทนำ

เด็กเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าสูงสุดเหนือทรัพยากรใดๆในโลก เด็กทุกคนมีคุณค่าในตัวเองทุกคนมีความคาดหวังให้เด็กได้เจริญเติบโตในครอบครัวที่เพียบพร้อมได้รับการพัฒนารอบด้านทั้งร่างกายจิตใจอารมณ์สังคมและสติปัญญาเมื่อมีความขัดแย้งหรือมีความคับข้องใจก็สามารถแก้ไขความขัดแย้งทั้งของตนเองและบุคคลรอบข้างได้อย่างมีสติและเหมาะสม (Prasertsuk, 2001 : 63-64) มีที่อยู่มีอาหารกินสนองความต้องการพื้นฐานทางกายได้เพียงพอมีความปลอดภัยความรักความผูกพันความเอื้ออาทรความอบอุ่นมีการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดีรู้ผิดชอบชั่วดีมีมานะบากบั่นมีความรับผิดชอบมีเหตุผลควบคุมอารมณ์

ตนเองได้อย่างเหมาะสมมีความเข้าใจรู้จักตนเองและพึงตนเองได้มีความฉลาดทางอารมณ์ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความราบรื่นทั้งในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน (Goleman, 1995 : 20) ตลอดจนสามารถดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเองครอบครัว ชุมชนสังคมและประเทศชาติยามวิกฤตเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จมีความสามารถที่จะทำให้บุคคลทำงานหรือใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Chuawanlee, 1999 : 37-45) อีกทั้งสามารถพัฒนาได้ตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงอายุ 50 กว่าปี โดยมีจุดสูงสุดในช่วงอายุระหว่าง 45-55 ปี (Punnitamai, 1999 : 5)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดในมาตรา 81 ให้อำนาจการศึกษาให้เกิดความรู้คุณธรรมโดยปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและสังคมเสริมสร้างความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การศึกษาเป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แต่ในปัจจุบันการศึกษา อาจยังคงมีปัญหา ปัญหาการศึกษาปัจจุบันนั้นเกิดขึ้นเนื่องจาก 1) กระบวนการเรียนรู้ที่แยก ส่วน 2) ใช้วิชาเป็นตัวตั้งไม่ใช่ความจริงเป็นตัวตั้งหรือการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความทุกข์ เกิดความแปลกแยกจากวิถีชีวิตตลอดถึง 3) สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจริงที่เป็นอยู่ หากการศึกษายังคงมีสภาพดังกล่าวนี้ก็จะเท่ากับว่าไม่ประสบผลสำเร็จนอกจากนั้น 4) การแยก การศึกษาจากวัดหรือพระพุทธศาสนาโดยแท้สืบเนื่องจากที่เคยเป็นมาของสังคมไทยในอดีต จึงมีผลทำให้เกิดปัญหาขาดคุณธรรมจริยธรรมทั้งที่สาระของพระพุทธศาสนานั้นก็คือเรื่อง ของการศึกษาความหมายของไตรสิกขาไตรสิกขา คือ กระบวนการเรียนรู้ทาง พระพุทธศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนามนุษย์ทั้ง 3 ด้าน คือ 1) การพัฒนากาย เป็น การพัฒนาการกระทำที่มุ่งเน้นให้กระทำแต่สิ่งดีงาม อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและ ประโยชน์ต่อส่วนรวม 2) การอบรมพัฒนาจิต เป็นการฝึกจิตให้สงบนิ่งมีสติที่มั่นคง พร้อมทั้ง จะแก้ปัญหาต่างๆ เรื่องด้วยความไม่ประมาท 3) การฝึกอบรมพัฒนาปัญญา เป็นการพัฒนา องค์ความรู้หรือพัฒนาการเรียนรู้ สามารถนำความรู้ของตนที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ให้เกิด คุณค่าต่อชีวิตตนเองได้อย่างถูกต้องและเจริญงอกงามยิ่งขึ้นกล่าวได้ว่า ไตรสิกขา คือ ข้อที่ จะต้องศึกษา และข้อที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อฝึกหัดกาย วาจา และจิตใจหรือสติปัญญาให้สูงขึ้น ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่มุ่งฝึกฝนอบรมในหลักการพัฒนามนุษย์ โดยยึดหลักของการ เรียนรู้ 3 แกนหลัก คือ 1) การฝึกฝนตนเองเรื่องศีล 2) การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ 3) การ

ฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา ไตรสิกขา ถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลมีการพัฒนาอย่างบูรณาการ และทำให้มนุษย์เป็นองค์รวมของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ คือ

(1) ศีล เป็นเรื่องของการฝึกฝนในด้านของความประพฤติ เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกฝนเรื่องศีล คือ วินัยเพราะวินัยเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้หรือการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ วินัยจะจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น ศีลจึงเป็นการฝึกฝนให้คนคุ้นกับพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ อีกทั้งยังเป็นการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงที่ดีให้กับสังคมมนุษย์

(2) สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกฝนในด้านของจิตใจเป็นการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิตทั้งทางด้านคุณธรรมเช่น ความเมตตากรุณา ทางด้านความสามารถของจิตเช่น ความแน่วแน่มั่นคง มีสติ และในด้านของความสุขเช่น ความเบิกบานใจ ความอิ่มใจ ความสดชื่น ผ่องใส ทำให้สมรรถภาพทางจิต สุขภาพของจิตประณีตขึ้น

(3) ปัญญา เป็นเรื่องของการพัฒนาในด้านการเรียนรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งเริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความรู้ความเห็น ความเข้าใจ วินิจฉัยไตร่ตรองตามเหตุตามปัจจัยปัญญาจะเน้นการเรียนรู้ตามความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง รู้เห็นตามที่มันเป็น จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต สามารถทำให้ใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหาไร้ทุกข์ ปัญญาจะทำให้จิตเป็น “จิตที่เพียงพอ” โดยสมบูรณ์ความสำคัญของไตรสิกขาพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญของไตรสิกขามาก ดังมีพุทธพจน์แสดงความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องกันของไตรสิกขาไว้ดังนี้ “ศีลเป็นอย่างนี้ สมาธิเป็นอย่างนี้ ปัญญาเป็นอย่างนี้สมาธิที่ศีลบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่ปัญญาบ่มแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยสิ้นเชิง คือ จากกามาสวะภวาสวะ และอวิชชาสวะ” (ที.ม.10/111/125.)

เส้นทางการเรียนรู้ตามไตรสิกขา เป็นการเรียนรู้การประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักการเรียนรู้ในพุทธศาสนากการประพฤติปฏิบัติธรรมในหลักไตรสิกขามีนัยในการอธิบายได้ในทางปฏิบัติ คือ เป็นการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อผลในทางโลกหรือผลทางสังคม อันเป็นผลที่จะทำให้สังคมโลกเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดึงงาม และการประพฤติปฏิบัติเพื่อผลในทางธรรม ซึ่งเป็นผลทางด้านจิตใจโดยตรงอันเป็นผลที่จะทำให้เกิดความสุขในชีวิตประจำวันดังพุทธพจน์ในยมกวรรคว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจ (จิต) เป็นหัวหน้ามีใจ (จิต) ประเสริฐที่สุดสำเร็จแล้วด้วยใจ (จิต) หากว่าบุคคลมีใจ (จิต) ผ่องใสแล้วกล่าวอยู่หรือกระทำอยู่ความสุขย่อมไป ตามเขาจุจเงาติดตามตัวฉะนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/1/23.)

การพัฒนาตนตามไตรสิกขา เป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม การฝึกให้คนเจริญงอกงามเช่นนี้เป็นหนทางที่นำเขาเหล่านั้นเข้าสู่ถึงอิสรภาพทางจิตและเกิดสันติสุขอย่างแท้จริง ดังนั้น วิธีการฝึกหรือกระบวนการฝึกที่ทำให้ชีวิตที่ดีงามนั้นเป็น “สิกขา” ส่วนตัวชีวิตที่ดีงามหรือมีวิถีชีวิตที่ดีที่เกิดจากการฝึกนั้นก็ เป็น “มรรค” สิกขากับมรรคจึงมีความหมายเกือบจะเหมือนกัน ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่าการดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้อง คือ มรรค แต่การที่จะมีชีวิตที่ดีงามและถูกต้องได้ก็จะต้องมีการฝึกฝนและพัฒนาการฝึกฝนและพัฒนามาก็คือ สิกขา เพราะฉะนั้น สิกขา ก็คือการฝึกมนุษย์ให้มีชีวิตที่ดีและถูกต้องตามมรรคอรยมรรค คือ หนทางอันประเสริฐมีองค์ประกอบ 8 ประการ มรรค คือ ทางดับทุกข์ หรือวิถีปฏิบัติเพื่อกำจัดสาเหตุของปัญหาทั้งปวงมรรค เป็นข้อปฏิบัติ หรือเป็นการปฏิบัติธรรมที่ครอบคลุมระบบของจริยธรรมทั้งหมด ครอบคลุมการดำเนินชีวิตที่ดีงามทั้งหมด ระบบการปฏิบัติที่จัดรูปออกมาจากองค์มรรคทั้งแปดนั้น ถือได้ว่าเป็นระบบกลาง เป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตทั้งหมดและเป็นมาตรฐานของการเรียนรู้ปฏิบัติธรรม คือไตรสิกขานั้นเองไตรสิกขา กับ มรรคทั้งสองนี้จะอยู่ต่อเนื่องกันตลอดเพราะเมื่อมีการศึกษา หรือการฝึกอบรมแล้วเกิดการเรียนรู้ด้วยปัญญา อันส่งผลไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงาม นั้นหมายถึงเมื่อฝึกเรียนตามไตรสิกขา มรรคก็จะเกิดขึ้นด้วย พุดเพื่อให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือ การเรียน การฝึกอบรมตามไตรสิกขาเพื่อให้มรรคเกิดขึ้น ถ้าได้ศึกษาอย่างแท้จริงแล้วก็จะพบว่าเนื้อหาสาระของไตรสิกขาและของมรรคก็เป็นอันเดียวกันนั่นเองเราฝึกในสิ่งใดด้วยปัญญาก็จะเจริญงอกงามในสิ่งนั้น หลักการเรียนรู้ตามไตรสิกขาสู่อริยมรรคนั้นแยกไม่ออกจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ หากแต่ว่าผู้ศึกษาจะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนได้มากน้อยเพียงใดเท่านั้น

ดังนั้น พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงชี้ว่า การศึกษาต้องกล้าเผชิญความจริงถ้าพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในกระบวนการสืบทอดต่อเนื่องของสังคมไทยไม่ว่าโดยฐานะที่เป็นสถาบันสังคมอันกว้างใหญ่โดยเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยโดยเป็นสภาพแวดล้อมที่ครอบคลุมสังคมไทยโดยเป็นมรดกและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยโดยเป็นระบบจริยธรรมที่สังคมไทยได้ยอมรับถือปฏิบัติเป็นมาตรฐานการศึกษาต้องดำเนินการให้คนไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่ที่เป็นองค์ความรู้และในแง่ที่เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและสังคม (PhraBrahmagunabhorn (P. Payutto), 1988 : 22-23) การศึกษาเป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แต่ในปัจจุบันการศึกษาอาจยังคงมีปัญหา ปัญหาการศึกษาปัจจุบันนั้นเกิดขึ้นเนื่องจาก 1) กระบวนการเรียนรู้ที่แยกส่วน 2) ใช้วิชาเป็นตัวตั้งไม่

ใช้ความจริงเป็นตัวตั้งหรือการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความทุกข์เกิดความแปลกแยกจากวิถีชีวิตตลอดถึง 3) สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจริงที่เป็นอยู่หากการศึกษายังคงมีสภาพดังกล่าวนี้ก็เท่ากับว่าไม่ประสบผลสำเร็จนอกจากนั้น 4) การแยกการศึกษาจากวัดหรือพระพุทธศาสนาโดยแทบสิ้นเชิงจากที่เคยเป็นมาของสังคมไทยในอดีตจึงมีผลทำให้เกิดปัญหาขาดคุณธรรมจริยธรรมทั้งที่สาระของพระพุทธศาสนานั้นก็คือเรื่องของการศึกษาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นักคิดและนักวิชาการพยายามนำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสู่โรงเรียนโดยเสนอแนวคิดและพยายามนำพุทธธรรมประยุกต์ใช้กับการศึกษาไทยตลอดถึงหลักสูตรพระพุทธศาสนาสำหรับสอนในโรงเรียนเป็นต้นและเมื่อนำเข้าสู่โรงเรียนแล้วก็มีลักษณะเป็นวิชาหนึ่งในกระบวนวิชาทั้งหลายที่มีอยู่และการศึกษาไทยให้ความสำคัญต่อเนื่องหาวิชาจนละเลยการเรียนรู้ที่เป็นวิถีชีวิตจริงดังนั้นที่ผ่านมาหลักสูตรพระพุทธศาสนาต่างๆที่นำเข้าสู่โรงเรียนจึงมีลักษณะเป็นวิชาเป็นตัวตั้งแต่มิได้นำไปสู่วิถีชีวิตจริงฉะนั้นนักการศึกษาจึงได้พยายามแสวงหาวิธีการนำหลักพุทธธรรมเข้าสู่กระบวนการศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดหมายของการจัดการศึกษาที่แท้จริง แต่เมื่อนำเอาไตรสิกขามาสู่กระบวนการศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธก็ยังมีปัญหาในเรื่องความไม่ชัดเจนหรือคลุมเครือในเชิงปฏิบัติ นอกจากนี้ยังมีความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับความหมายและอาจก่อให้เกิดความสับสนในเชิงปฏิบัติได้ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความหมายว่า “โรงเรียนวิถีพุทธคือโรงเรียนปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการจัดการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษานั้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ” เหตุนี้แนวทางการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขาว่าถ้าเอาเพียงปัญญาไม่มีศีลไม่มีสมาธิเป็นฐานก็จะจุ่นจ้านจับจดวนเวียนไม่ใช่ปัญญาที่แท้จริงต้องมีทั้งศีลทั้งสมาธิและต้องบรรจบที่ปัญญาและที่สำคัญต้องชัดเจนในเรื่องของหลักการระบบและกระบวนการว่าระบบของไตรสิกขาคืออะไรเป็นอย่างไรบูรณาการกันอย่างไรมีฐานเริ่มจากอะไรจุดไหนเมื่อชัดแล้วจึงจะเดินหน้าไปได้เรื่องของการศึกษาสำหรับมวลชนหรือสังคมจึงต้องไปร่วมกับกิจการด้านอื่นของสังคมที่จริงต้องมองทั้งสังคมนอกจากนั้นเมื่อมีความมุ่งหมายที่แท้จริงจริงจังและชัดเจนก็จะนำไปสู่ความสำเร็จแต่ความชัดเจนนั้นจะต้องมีเรื่อยไปฉะนั้นเราจะต้องหาความชัดเจนเพิ่มเรื่อยไปตรงนี้ท่านเรียกว่าไม่ประมาทอย่างน้อยไม่ประมาทในการศึกษาอย่าไปนึกว่าเรารู้แล้วเราพอแล้วแต่จะต้องศึกษาเรียนรู้เรื่อยไปโดยไม่ประมาทในการศึกษา

เป็นข้อสำคัญและไม่ประมาทในกิจการทุกอย่างแล้วก็จะพาไปสู่ความสำเร็จเพราะนี่คือตัวสติที่จะกระตุ้นเราให้พัฒนาและใช้ปัญญาอย่างจริงจัง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้ปรากฏชัดเจนเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างจริงจังและเหมาะสมได้ต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง “การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1” โดยคาดหวังว่าจะช่วยทำให้นักเรียนเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ มีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถนำหลักไตรสิกขา มาเป็นแนวทางให้ก้าวเดินไปอย่างมั่นคงและมีความสุข ความเจริญตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนานักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธ ในรูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาจากเอกสาร แหล่งข้อมูลหลักซึ่งนำมาจากพระไตรปิฎกวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์งานวิจัย คำบรรยายและเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและการศึกษากับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำของผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนาวิเคราะห์เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เป็นการสร้างและพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิจัยด้านเอกสาร
2. การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัย

1. รูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาคือหลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบผลสำเร็จและเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธมีหลักสำคัญ3ประการคือ

1.1 อธิศีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีลอบรมปฏิบัติให้ถูกต้องตั้งมให้ถูกต้องตามหลักจลศีลมัชฌิมาศีลและมหาศีลตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทรีย์สังวรสติสัมปชัญญะและสันโดษเป็นการศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจาสัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะเจริญองงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางด้านความประพฤติวินัยและความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานของอารยชนเป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตให้

1.2 อธิจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิตอบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิได้แก่การบำเพ็ญสมณธรรมฐานของผู้สมบูรณ์ด้วยอริยศีลชั้นจันได้บรรลุฐาน4การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะและสมาธิสัมมาสมาธิเจริญองงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรมมีคุณภาพจิตสมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตพัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชนเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

1.3 อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้งได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุ8คือเป็นพระอรหันต์การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสมาธิปฏิภาณและสัมมาสังกัปปะเจริญองงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญาหลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นต่างๆเป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนนั้นทางพระพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการสร้างและพัฒนาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชินเครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีลก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์เพราะว่าวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาโดยจัด

ระเบียนความเป็นอยู่การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนา และให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจนคนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็เกิดเป็นศีล ดังนั้น โดยสรุปวินัยจะมาในรูปของการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัดสภาพแวดล้อมที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดีและเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ การฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดีตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงในสังคมมนุษย์

สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติของจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติสมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิมใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พูดสั้นๆ ว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คัดกรองต่างๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้น รู้เท่าทันธรรมชาติของโลก และชีวิตที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

หลักทั้ง 3 ประการที่กล่าวมานี้เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม เราฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้นำเข้าสู่การเข้าถึงอิสรภาพ และสันติสุขที่แท้จริง ตัวการฝึกที่จะให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขา ตัวชีวิตที่ดีงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็เป็มนมรรค 8 แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 เนื้อหาที่ได้ศึกษามาทั้งหมดมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือแนวทางพัฒนาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธสรุปได้ 5 ด้าน คือ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านพฤติกรรม 3) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4) ด้านการส่งเสริมวิถิพุทธและ 5) ด้านการเรียนการสอน

1) แนวทางพัฒนาด้านกายภาพด้านกายภาพนี้สถานศึกษาใดที่ได้จัดดำเนินการได้ครบถ้วนตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธแล้วต้องรักษาตัวบ่งชี้ที่ได้ดำเนินการมาแล้วให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไปสำหรับรูปแบบป้ายโรงเรียนวิถิพุทธหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ควรกำหนดรูปแบบให้เป็นไปในทิศทางและมาตรฐานเดียวกันเพื่อให้เกิดความสวยงามเป็นเอกภาพ

2) แนวทางพัฒนาด้านพฤติกรรมคือตัวบ่งชี้เกี่ยวกับข้อรักษาศีลห้าในปัจจุบันสถานศึกษาได้มีบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีถือว่าเป็นแนวทางการพัฒนาในด้านนี้อยู่แล้วการพัฒนาต่อไปอีกคือจัดกิจกรรมส่งเสริมเชิดชูเกียรติคนดีให้มีความสนใจในการทำความดีเพิ่มมากขึ้นไปอีกและนำออกเผยแพร่ให้สังคมรับทราบอย่างต่อเนื่องสำหรับตัวบ่งชี้เรื่องการพิจารณาอาหารแนวทางพัฒนาคือทุกโรงเรียนควรมีป้ายที่มีข้อความพิจารณาอาหารพิมพ์ให้อ่านง่ายนำมาติดไว้ในที่ที่เหมาะสมภายในโรงอาหารก็จะทำให้นักเรียนกล่าวคำพิจารณาอาหารได้ง่ายยิ่งขึ้น

3) แนวทางพัฒนาด้านกิจกรรมประจำวันพระสถานศึกษากำหนดวันในการจัดกิจกรรมเองข้อดีคือทำให้มีกิจกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นภายในสถานศึกษาและสถานศึกษาดำเนินการได้สะดวกขึ้นข้อด้อยคือการจัดกิจกรรมดังกล่าวอาจจะไม่ตรงกับวันพระตามชื่อของกิจกรรมที่กำหนดไว้หน่วยงานระดับสูงขึ้นไปที่สถานศึกษาสังกัดเป็นผู้กำหนดวันให้จัดกิจกรรมข้อดีคือทำให้มีกิจกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นภายในสถานศึกษาและสถานศึกษาจัดกิจกรรมดังกล่าวได้ตรงกับวันพระเป็นไปตามชื่อของกิจกรรมที่กำหนดไว้ข้อด้อยคือการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดความยุ่งยากกับสถานศึกษาในการจัดตารางสอนและการจัดกิจกรรมประจำวันตัวบ่งชี้บางตัวน่าจะนำไปเช่นไม่ควรกำหนดการรับประทานอาหารมังสวิรัตินึ่งมือกลางวันเนื่องจากพุทธศาสนาเองก็ได้ให้อิสระกับบุคคลที่จะปฏิบัติต่อเรื่องนี้อยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องนำมาเป็นตัวบ่งชี้ในเรื่องนี้

4) แนวทางพัฒนาด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ สถานศึกษาควรจัดทำโครงการรณรงค์ให้นักเรียนรับประทานอาหารให้ถูกตามหลักโภชนาการโดยไม่ควรกำหนดการรับประทานอาหารมังสวิรัตินึ่งมือกลางวันผู้บริหารสถานศึกษาแจ้งให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายรับทราบพร้อมทั้งขอความร่วมมือให้ลงมือปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ร่วมกัน

5) แนวทางพัฒนาด้านการเรียนการสอนสถานศึกษาต้องรักษาตัวบ่งชี้ด้านการเรียนการสอนที่ได้ดำเนินการมาแล้วให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปปฏิบัติ

แนวทางพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถิพุทธมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้คือสถานศึกษาควรนำผลการประเมินโครงการโรงเรียนวิถิพุทธมาใช้ในการวางแผนพัฒนากรอบที่นำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาส่วนนี้อย่างน้อยควรประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้ คือ 1) แนวทางพัฒนาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธเช่นด้านกายภาพ 2) ด้านพฤติกรรมนักเรียนครูผู้บริหาร 3) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4) ด้านการส่งเสริมวิถิพุทธ 5) ด้านการเรียนการสอนผลการประเมินจะทำให้สถานศึกษาได้ทราบถึงจุดแข็งจุดที่ควรพัฒนาและต่อจากนั้นจึงนำเอาจุดที่ควรพัฒนาดังกล่าวมากำหนดเป็นแนวทางพัฒนาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถิพุทธต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการวิจัยผลของการสร้างและพัฒนาการเรียนรู้องค์กรโดยใช้หลักไตรสิกขาในกรณีอื่นอีก
- 2) ควรมีการวิจัยพุทธวิธีในการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักไตรสิกขาเพื่อนำผลมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้
- 3) ควรมีการวิจัยผลของการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยใช้หลักไตรสิกขาเปรียบเทียบกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้ศาสตร์สมัยใหม่

References

- Chuawanlee, W. (1999). Development of emotional intelligence for success in work. *Journal of Behavioral Sciences*, 5(1), 37-45.
- Gole man, D. (1995). *Emotional Intelligence : Why it can matter more than IQ*. New York :Bantambooks.
- MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity. (1996). *Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya University Edition*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.
- PhraBrahmagunabhorn (P.Payutto). (1988). *Principles of Study in Buddhism*. Bangkok :Chulalongkorn University.
- Prasertsuk, T. (2001). *EQ Student Development curriculum for Advisor*. Bangkok: Advisory Council of Thailand.
- Punnitamai, W. (1999). *Emotional Intelligence (EQ): The index of happiness and success of life*. (2thed.). Bangkok : Expernet.